

В.В. Вербицький, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Вербицький В.В.

Сутність управління навчальним закладом

Поняття “управління” в наш час використовують численні науки. Але зміст цього поняття багато в чому визначається специфікою досліджуваного об’єкта, тому важливо визначити сутність управління навчальним закладом, тому що саме це поняття є ключовим у системі управління навчальним закладом.

Ключеві слова: управління навчальним закладом, концепції управління.

Вербицкий В.В.

Сущность управления учебным заведением

Понятие "управление" в наше время используют многочисленные науки. Но содержание этого понятия во многом определяется спецификой изучаемого объекта, поэтому важно определить сущность управления учебным заведением, потому что именно это понятие является ключевым в системе управления учебным заведением.

Ключевые слова: управление учебным заведением, концепции управления.

Поняття “управління” в наш час використовують численні науки. Але зміст цього поняття багато в чому визначається специфікою досліджуваного об’єкта. Так, правомірно говорити про управління технічними пристроями, машинами, про управління біохімічними процесами в живих організмах, про управління соціальними процесами.

У зв’язку з цим закономірно виникає запитання: що є загальним для управління будь-якими процесами незалежно від того, в межах якої системи, біологічної або соціальної, вони розвиваються? Відповіді на нього дає можливість кібернетика, яка характеризує управління як «спроможність цілісних динамічних утворень здійснювати цілеспрямовану перебудову своїх

організмів відповідно до змін умов у внутрішньому і зовнішньому середовищі їх існування» [1, с. 125]. Ця перебудова відбувається шляхом переробки інформації, що циркулює за принципом прямого і зворотного зв'язку між керуючим пристроєм та керованою системою. Завдяки управлінню та або інша система не тільки підтримує свою цілісність, а й оптимізує своє функціонування.

Управління як невід'ємна частина педагогічної системи навчального закладу, її системоутворююча засада, має об'єктивну природу, але за механізмом реалізації – це суб'єктивний процес. Воно може бути переважно інтуїтивним або спиратися на теоретичні основи науки. У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити, як співвідносяться практика і теорія управління.

В Україні вивченням проблеми управління навчальним закладом займаються вчені Л.І. Даниленко, Г.А. Дмитренко, Т.В. Єльнікова, О.І. Мармаза, Є.М. Павлютенков, В.В. Крижко, Є.М. Хриков. Однак розробка проблеми управління навчальним закладом знаходиться на початковій стадії.

Особливістю розвитку теорії управління освітніми системами в зарубіжних країнах стала її опора на різноманітні соціальні, педагогічні, психологічні теорії. Це привело до концептуалізації розвитку теорії управління освітніми установами, що, безсумнівно, можна вважати головною її особливістю. Тому мета даної статті розглянути головні концепції управління навчальним закладом та сутність управління навчальним закладом.

Концептуалізація теорії управління навчальним закладом не стала особливістю вітчизняної науки. Це пов'язано з тим, що наші вчені цілком орієнтувалися на положення загальної теорії управління і теорії соціального управління. Фактично сутність багатьох школознавчих робіт полягала у перенесенні загальних положень теорії управління на освітнє підґрунтя. При цьому особливості навчальних закладів враховувалися переважно на технологічному, а не на концептуальному рівні.

У західній теорії управління освітніми установами є *чотири основні концепції управління*.

Перша з них виникла на початку ХХ ст. Вона ґрунтується на критерії ***економічної ефективності освітньої установи***. В рамках цієї концепції освітня організація розглядається як закрита, механістична, раціональна система, управління якою націлено на забезпечення її ефективності.

Друга концепція ґрунтується на критерії ***педагогічної ефективності***. Вона спирається на положення психологічної науки, а в аналітичному плані базується на аналізі досвіду адміністраторів навчальних закладів, які орієнтовані на принципи біхевіоризму. Освітню організацію представники цієї концепції розглядають як напіввідкриту, органічну, природну систему, управління якою спрямоване на інтеграцію складових елементів із метою оптимізації її функціонування. Акцент у цій моделі робиться на людських стосунках і управлінській поведінці.

Третя модель управління базується на критерії ***гнучкості***. У концептуальному плані вона спирається на теорії управління розвитком, розвитку організаційних структур, теорії випадковості, інституціонального розвитку. Прихильники цієї концепції розглядають освітню організацію як відкриту й адаптивну систему. В процесі управління такою системою основне значення надається ситуаційним змінним зовнішнього середовища з метою забезпечення її політичної гнучкості.

Четверта модель управління базується на критерії ***релевантності***. В її основі – положення екзистенціалізму, діалектичного методу, критичного реалізму і теорії людських стосунків. У рамках цієї моделі освітня організація розглядається як цілісна система елементів, що взаємодіють у процесі управління якою фахівці спираються на свідомість і критичність суб'єктів, суперечливість і спільність цілей у контексті культурної релевантності.

Найбільш сучасними, і не тільки за часом їх створення, вважають нині моделі управління, що базуються на критеріях гнучкості та культурної релевантності.

Розглянемо найбільш характерні підходи до управління, які є у вітчизняному школознавстві.

Одним із представників традиційного підходу до розуміння сутності управління є В.С. Пікельна. Вона розглядає управління як «вплив на керовану систему з метою максимального її функціонування, спрямованого на досягнення якісно нових завдань за рахунок циклічно здійснюваних переходів у якісно новий стан» [2, с. 56]. У цьому визначенні сутність управління розглядається крізь призму *впливу*.

Дещо з іншої позиції сутність управління розглядають харківські школознавці. Вони вважають, що внутрішкільне управління – «це цілеспрямована активна взаємодія керівників, громадськості та інших учасників педагогічного процесу, спрямована на його упорядкування й переведення на більш високий рівень, що відповідає закономірностям, які визначають його розвиток і забезпечують одержання заданого результату в оптимальному варіанті» [3, с. 27].

Російські школознавці розглядають управління навчальним закладом як специфічну діяльність, в якій її суб'єкти за допомогою планування, організації, керівництва та контролю забезпечують організованість (інтегрованість) спільної діяльності учнів, педагогів, батьків, обслуговуючого персоналу та її спрямованість на досягнення освітніх цілей та цілей розвитку навчального закладу [4, 5, 6].

Немає єдності у поглядах на сутність управління, представлених у публікаціях українських науковців останніх років. Так, одні зазначають, що управління – це діяльність, яка забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її максимального функціонування, інші розглядають управління як сукупність організаційних, методичних, кадрових та інших заходів, спрямованих на нормальне функціонування педагогічного процесу.

Підхід до управління як впливу має суттєві недоліки, оскільки управління реалізується через діяльність суб'єктів управління. У зв'язку з цим зазначимо,

що управління реалізується через діяльність суб'єктів управління. Розгляд сутності управління через такий засіб взаємозв'язку, як вплив, є певною мірою доцільним, але не охоплює всіх особливостей цього явища.

Орієнтація керівників навчальних закладів на це тлумачення сутності управління привела до формування їхньої діяльності як переважно адміністративно-господарської. Це пояснюється тим, що головним засобом адміністративно-господарської діяльності є вплив.

До хиб такого трактування управління навчальним закладом можна віднести і те, що воно припускає активну позицію тільки керуючої підсистеми. Для того щоб уникнути цієї хибки, було зроблено спробу розглянути сутність управління через «взаємопов'язані дії керуючої і керованої систем, спрямовані на узгодження спільної діяльності людей для досягнення поставленої мети» [7, с. 127]. Такий підхід справді усуває зазначену хибку, але породжує нову.

Як мету управління такий підхід розглядає узгодження спільних дій, але це тільки один із результатів управління, досягнення якого без досягнення інших результатів не зможе забезпечити досягнення мети навчального закладу.

Наскільки доцільно використовувати для розгляду сутності управління категорію *взаємодія*? Це поняття є більш широким, ніж поняття *вплив*. Взаємодія включає і прямі зв'язки (вплив), і зворотні зв'язки (одержання інформації), і субординаційні (вертикальні зв'язки), і координаційні (горизонтальні зв'язки). Все це свідчить про те, що використання в такому разі категорії взаємодія є більш обґрунтованим. Але водночас проблема взаємодії об'єктів і суб'єктів управління, їх стосунків є предметом дослідження соціальної психології управління, а школознавство – це наука, що інтегрує положення теорії соціального управління, педагогіки, основних галузей психології, економічної теорії, юридичної науки тощо. Тому теорія управління навчальними закладами виходить за межі соціально-психологічної концепції управління.

У школознавстві є ще одна теорія – “педагогічного управління”, яка поки що не набула великого поширення, але подана в публікаціях Ю.В. Васильєва

[8]. Основні характеристики цієї теорії такі: управління навчанням і вихованням як спроможність; порівняно з іншими видами управління в навчальному закладі (соціальне, економічне, правове) педагогічне управління має домінувати; об'єктом педагогічного управління є учні та колективи; поняття “педагогічне управління” ширше за поняття “управління освітою”; суб'єктами педагогічного управління є організатори освіти, вчителі, вихователі, батьки; мета управління навчально-виховним процесом – науковий опис особистості учня; етапи і методи управління – це активізація об'єкта управління, його залучення до діяльності, регулювання діяльності учнів і вчителів, координація їхньої діяльності та контроль за нею.

Ця теорія фактично ставить знак рівності між управлінням навчанням і вихованням, тому що як головний його об'єкт розглядає учня, а як суб'єкт – вчителя, батьків.

З таким підходом погодитися важко, оскільки управління і виховання мають різні цілі, зміст, форми і методи здійснення. Хоча в цих процесах можна знайти і спільні елементи. Але вони зумовлені тим, що і управління, і виховання здійснюються в системах “людина – людина”. Проте одні й ті самі засоби в різних системах мають різні цілі.

Усе зазначене підводить до висновку про необхідність розробки концепції управління навчальним закладом, яка б найбільш повно відображала сутність цього явища і найбільш природно синтезувала в собі досягнення вітчизняної і зарубіжної теорії і практики управління.

Література

1. **Афанасьев В.Г.** Человек в управлении обществом. – М. : Политиздат, 1997. – 382 с.
2. **Пікельна В.С.** Управління школою. – Харків : Основа, 2004. – 112 с.
3. **Єльнікова Г.В.** Основи адаптивного управління. – Харків : Основа, 2004. – 121 с.

4. Березняк Е.С. Руководство современной школой. – М. : Педагогика, 1983. – 197 с.
5. **Веснин В.Р.** Основы менеджмента. – М. : Экономика, 1996. – 471 с.
6. **Внутришкольное управление:** Вопросы теории и практики / Под ред. Г.И. Шамовой. – М. : Педагогика, 1991. – 395 с.
7. **Бондарь В.И.** Управленческая деятельность директора школы: дидактический аспект. – К. : Рад. школа, 1958. – 201 с.
8. **Управление современной школой:** Пособие для директора школы / Под ред. М.Поташника. – М. : АПП ЦНГП, 1992. – 427 с.

Verbutskyi V.

The essence of management of educational institution.

Nowadays, the term "management" is using in numerous spheres of science. But the content of this notion is largely determined by the specificity of the object, so it is important to determine the nature of management of educational institution, because this concept is crucial in the system of control in management of educational institution.

Key words: management of educational institution, management's conceptions.

Відомості про автора

Вербицький Віталій Віталійович – викладач кафедри іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів – проблеми управління навчальним закладом.